

La convivència en els centres:

Elements per a la intervenció preventiva de la

violència entre iguals a l'escola

ANNEX 3

PROPOSTA D'INTERVENCIÓ

Jordi Collell i Caralt (coord.)

Carme Escudé i Miquel

2002/2003

1	Introducció	3
2	Sensibilització dels adults.....	5
3	Diagnòstic de la situació	6
3.1	<i>Educació Infantil i Cicle Inicial .....</i>	7
3.1.1	Presentació del tema	7
3.1.2	Nominació de companys	7
3.1.3	Informe del mestre	7
3.2	<i>Cicle Mitjà i Cicle Superior.....</i>	7
3.2.1	1ª. sessió: Nominació de companys	7
3.2.2	2ª. sessió: Autoinforme	8
3.3	<i>Anàlisi dels resultats.....</i>	9
4	Activitats de prevenció del maltractament	11
4.1	<i>Estratègies globals de centre .....</i>	11
4.2	<i>Sensibilització de l'alumnat .....</i>	12
4.2.1	Narratives de vida.....	13
4.2.2	Coses que em fan feliç	13
4.2.3	Com aprenc les coses	13
4.2.4	Vídeo “ <i>Bully Dance</i> ”.....	14
4.2.5	Els meus drets i deures	15
4.2.6	Fem un “codi ètic” de classe.....	16

4.3	<i>Estratègies per controlar les situacions de maltractament</i>	17
4.3.1	El professorat ha d'estar alerta a les interaccions entre els alumnes.....	17
4.3.2	Identificar les víctimes o potencials víctimes	17
4.3.3	Identificar els agressors o potencials agressors.....	17
4.3.4	Si ets testimoni d'un acte de maltractament, actua immediatament.....	18
4.3.5	Si te n'assabentes per tercers, actua immediatament.....	19
4.3.6	Prepara els teus alumnes per afrontar situacions de maltractament.....	19
5	Protocols d'actuació en situacions de maltractament	22
5.1	<i>Mètode Pikas</i>	22
5.1.1	Fases del mètode	23
5.1.2	Fonaments del mètode	25

1 Introducció

La intervenció que proposem no és un programa antibullying global per aplicar directament als centres. El que fem és donar elements per facilitar la detecció i fer un diagnòstic de la situació, unes pautes per orientar la intervenció a nivell preventiu i expliquem un mètode d'actuació efectiu i concret per intervenir en situacions de maltractament entre iguals (Shared Concern Method –Mètode de Responsabilitat Compartida-, d'Anatol Pikas).

La intervenció començaria a partir de la demanda del centre, amb l'acord del Consell Escolar. Es faria una xerrada de **sensibilització** al Claustre i una altra a l'AMPA, si es valora convenient. Es poden repartir unes petites guies informatives al professorat i a les famílies, si s'escau (s'adjunta una proposta en l'annex 4: Guies informatives). La guia dels alumnes és convenient repartir-la i comentar-la amb posterioritat a una sèrie d'activitats de sensibilització per tal que sigui més efectiva.

Després es duen a terme les activitats per a fer un **diagnòstic de la situació**: es passen qüestionaris a cada classe dels que s'obté un mapa relacional de cada grup (ara-i-aquí) i es detecten els nois i noies que presenten conductes prosocials, conductes agressives i els que es declaren víctimes de situacions de maltractament pels seus companys. Finalment, un topogràfic ens donarà idea de quines coses passen, amb quina freqüència, quins són els llocs habituals, amb quins grups d'alumnes, etc.

Si es vol obtenir informació sobre què opinen els altres sectors de la comunitat educativa (pares, professorat, etc.) es poden utilitzar altres qüestionaris adreçats especialment a aquests sectors.

A partir d'aquí es planifica la intervenció: **intervenció preventiva** (presa de consciència de les conductes de maltractament, reflexió sobre les situacions de maltractament, aplicació de programes de competència social i d'educació emocional, etc.), reforç de la vigilància dels llocs de més risc, etc. En aquest moment és quan s'estableixen els **protocols d'intervenció** en cas que es detecti una situació de maltractament i els passos a seguir per al seguiment d'alumnes.

Finalment, com en qualsevol activitat que es realitza al centre caldrà contemplar avaluacions periòdiques per adequar progressivament les intervencions a cada situació concreta. Aquesta

avaluació es pot fer a partir dels mateixos instruments que serveixen per al diagnòstic i, per veure l'evolució de la situació, es poden comparar llurs resultats.

De fet no es tracta de fases estructurades que comencen i acaben, com és el cas d'altres programes, sinó que es van encavalcant les unes sobre les altres. D'alguna manera parlar sobre el tema és sensibilitzar però també és una forma de prevenció; de la mateixa manera que podem conèixer la situació a partir de qüestionaris, però també mentre duem a terme la intervenció preventiva o la intervenció directa quan s'ha produït un cas, etc.

2 Sensibilització dels adults

En la fase de sensibilització als adults es proposen dos grans blocs d'activitats:

- Xerrada informativa al claustre que s'acompanya d'una presentació en PowerPoint (s'adjunta a l'annex Annex 5: Presentació PowerPoint) i una xerrada informativa als pares, si es creu convenient.
- Guies informatives al professorat i a les famílies (a l'annex).

La guia adreçada a les famílies es pot fer arribar a través dels alumnes, com d'altres circulars i informacions que s'envien des de l'escola o repartir en les tutories des del centre, però cal valorar la possibilitat de comentar-la primer amb la Junta de l'AMPA i fer-la arribar als pares en l'assemblea general, si es creu convenient, o pels mitjans habituals que tingui establerts el centre.

La finalitat d'aquesta fase és encetar el tema per parlar-ne obertament, d'una manera constructiva i des d'una aproximació no culpabilitzadora.

Des del primer moment cal centrar-se en buscar la solució de les conductes que es consideren maltractament i no tant en les persones que les fan, de manera que el missatge implícit: *“No es busquen culpables, sinó que es pretén acabar amb aquestes situacions abusives per millorar la convivència en el centre i aconseguir que TOTHOM se senti més tranquil i més feliç.”* vagi impregnant el clima del centre.

3 Diagnòstic de la situació

Després de la presentació del tema al Claustre s'acorda el calendari amb els mestres. Es poden administrar qüestionaris també a les famílies i/o al professorat, si es creu convenient.

Pel que fa als alumnes, de P4 a 2n es passa un qüestionari individualment o en petit grup (de 4 a 6 alumnes), requerint uns 6 minuts per cada nen si és individual i uns 15 minuts si és en petit grup. El mestre ha de respondre un breu qüestionari que requereix uns 2 minuts per a cada nen.

De 3r a 6è són necessàries dues sessions de $\frac{3}{4}$ d'hora per a cada classe, en un interval d'una setmana i és millor que ho passi una persona que no sigui tutora del grup classe.

Aquests qüestionaris que hem adaptat per Educació Infantil i Primària mesuren els mateixos constructes i permeten una comparació evolutiva de la conducta social.

Si es vol obtenir informació sobre què opinen els altres sectors (pares, professorat, etc.) es poden utilitzar qüestionaris adreçats a aquests col·lectius. Nosaltres hem seleccionat els que hem cregut més interessants i pràctics i els hem traduït i adaptat:

- Qüestionari per a les famílies *Cuestionario para familias* (Ortega R. i del Rey, R., 2002).
- Qüestionari per a l'equip directiu *Cuestionario para el equipo directivo* (del Barrio, C., 2000)
- Qüestionari per al professorat *Cuestionario para el profesorado*, (García, R. i Martínez, R., 2001).
- Especialment interessant és el qüestionari per valorar les percepcions i les creences del professorat a l'hora d'afrontar les situacions conflictives entre els alumnes *Handling bullying questionnaire*, (Rigby, K., 2002).

Tots els qüestionaris estan recollits en l'annex 7: Qüestionaris elaborats.

3.1 Educació Infantil i Cicle Inicial

3.1.1 Presentació del tema

La sessió es fa col·lectivament amb tot el grup classe. Té dos objectius (1) introduir el tema de les relacions entre iguals i (2) que l'alumnat es familiaritzi amb l'examinador. Dura uns 15 minuts. S'explica un conte de conflictes entre alumnes, que conté i anticipa els elements de la resolució pacífica de conflictes, des d'una perspectiva no culpabilitzadora i que es resol d'una manera prosocial i agradable per a tothom, també per al nen que agradeix.

3.1.2 Nominació de companys

Seguidament es passa una adaptació reduïda de *l'Escala de Conducta Social-Nominació (CSBS-P)*. Hi ha dues versions, una per a P4 i una altra per a P5 i Cicle Inicial. Es necessita un exemplar del full de respostes per a cada alumne, un full amb les fotos mida carnet de cada nen de la classe numerades i un llapis. Cal seguir les instruccions d'administració de la prova. Els alumnes que no siguin presents en aquesta sessió s'han d'avaluar en una sessió posterior per tal de recollir la informació d'absolutament tots els nens i nenes de l'aula. A P4 i P5 es passa individualment i al Cicle Inicial en petit o mig grup.

3.1.3 Informe del mestre

En el cas del parvulari i del cicle inicial es passa l'adaptació *l'Escala de Victimització entre alumnes – Informe del mestre (PPVM-TR)* que és un informe de 9 ítems que omple el mestre per a cada alumne. És una versió per al mestre del *Qüestionari d'Experiències Socials – Autoinforme (CSEQ-SR)* que es passa al Cicle Mitjà i Superior i que és contestat, en aquest cas pels propis alumnes.

3.2 Cicle Mitjà i Cicle Superior

3.2.1 1ª. sessió: Nominació de companys

Es passa *l'Escala de Conducta Social-Nominació (CSBS-P)*. Es necessita un exemplar del full de respostes, una llista de classe numerada per a cada alumne i un llapis. Cal seguir les instruccions d'administració de la prova. Als alumnes estrangers que no comprenguin encara la llengua catalana per entendre les consignes donades a nivell col·lectiu, se'ls pot passar la prova

individualment, en general ho comprenen força bé. Els alumnes que no siguin presents en aquesta sessió s'han d'avaluar en una sessió posterior per tal de recollir la informació d'absolutament tots els nens i nenes de l'aula.

Les sessions són conduïdes per l'examinador, dins de cada classe, amb la presència del mestre tutor. Abans de l'administració de l'instrument es fa una breu explicació sobre les intel·ligències múltiples, adaptada a cada nivell d'edat, i de la importància de la intel·ligència emocional en les relacions interpersonals (Goleman, 2001).

Després es reparteix el full de resposta i la llista numerada a cada alumne que completa les dades identificatives personals de l'encapçalament i s'expliquen les normes. Cada ítem és llegit en veu alta per l'administrador, i repetit si cal, per tal d'assegurar la correcta comprensió del contingut. El temps màxim per a fer tota la feina és d'uns 45 minuts. Es demana que per respondre les preguntes pensin en les coses que han passat a l'escola en el transcurs del darrer mes aproximadament.

Finalment, l'administrador recull els qüestionaris i demana als alumnes com s'han sentit en realitzar la prova. Es recorda la confidencialitat de les informacions i se'ls felicita per haver dedicat un moment a pensar en ells i en els seus companys de classe.

3.2.2 2ª. sessió: Autoinforme

Es passa el *Qüestionari d'Experiències Socials – Autoinforme (CSEQ-SR)* i el qüestionari topogràfic *On passen aquestes coses?*

Per al primer es necessita un exemplar del full de respostes per a cada alumne i un llapis. Cal seguir les instruccions d'administració de la prova. Als alumnes estrangers que no comprenguin la encara la llengua catalana per entendre les consignes a nivell col·lectiu, se'ls pot passar individualment, i tot i que en general ho comprenen força bé si fem atenció individual, si hi ha algun ítem difícil de comprendre, llavors es deixa en blanc. Els alumnes que no siguin presents en aquesta sessió s'han d'avaluar en una sessió posterior per tal de recollir la informació d'absolutament tots els nens i nenes de l'aula.

L'examinador condueix la sessió amb la presència del mestre tutor. A l'inici de la sessió l'examinador fa una breu sessió d'entrenament amb una doble finalitat: (1) il·lustrar la variabilitat i la validesa de totes les respostes individuals (amb preguntes del tipus: "*a qui li agrada portar gorra?*") i (2) entrenar-se en l'ús de les escales de resposta. Es reparteixen els fulls de resposta

i els alumnes complimenten les dades de l'encapçalament. Se'ls informa que dedicaran un moment a pensar en ells mateixos i en com se senten en el seu grup. Es demana que per respondre les preguntes pensin en les coses que els han passat a l'escola en el transcurs del darrer mes aproximadament.

Després l'examinador llegeix en veu alta els dos ítems d'exemple i es complimenten entre tots per assegurar la correcta comprensió de la mecànica. A continuació es van llegint un a un els ítems en veu alta i cadascú escriu en el seu full la resposta de manera confidencial. El temps màxim utilitzat en passar la prova, és d'uns 35 minuts, incloses les activitats preparatòries.

Acabada la prova, l'examinador demana als alumnes com s'han sentit.

Per al segon qüestionari (topogràfic) necessitem un full de respostes per a cada alumne i un llapis. L'examinador reparteix els fulls i es llegeix la pregunta a nivell col·lectiu. Pel mateix procediment d'abans, cadascú respon de manera confidencial en el full.

3.3 Anàlisi dels resultats

Els resultats dels qüestionaris s'introdueixen en una matriu elaborada amb el programa Excel de Microsof Office que realitza els càlculs estadístics de manera automàtica. Segons la literatura consultada es consideren significatives les puntuacions de:

1. nois i noies que sobresurten una desviació estàndard per sobre de la mitjana del seu grup en la nominació d'iguals d'agressió envers els altres companys, diferenciant pels diferents tipus d'agressió (física, verbal i/o relacional) i en el còmput total dels tres.
2. nois i noies que sobresurten una desviació estàndard per sobre de la mitjana del seu grup en la nominació d'iguals, en mostrar conductes prosocials envers els altres companys.
3. nois i noies que sobresurten una desviació estàndard per sobre de la mitjana del seu grup en l'autoinforme, en ser víctimes d'agressions per part dels companys, diferenciant entre els dos tipus de victimització (directa i relacional) i en el còmput total dels dos.
4. nois i noies que sobresurten una desviació estàndard per sobre de la mitjana del seu grup en l'autoinforme, en informar ser objecte de conductes prosocials per part dels seus companys.

5. nois i noies que sobresurten una desviació estàndard per sota de la mitjana del seu grup en l'autoinforme, en informar ser objecte de conductes prosocials per part dels seus companys.
6. Sociograma diferenciant els nens que són: populars, rebutjats, ignorats, controvertits i intermedis.

Del qüestionari topogràfic (de 3r a 6è) no és necessari fer tractament estadístic, es pot valorar qualitativament.

Els qüestionaris dels altres sectors de la comunitat educativa tampoc no necessiten tractament estadístic.

4 Activitats de prevenció del maltractament

4.1 Estratègies globals de centre

Desenvolupar una actuació global d'escola és fonamental en qualsevol intent de combatre el maltractament i de millorar la convivència. Això vol dir una implicació més o menys activa de tots els membres.

Per tant, les polítiques més efectives són les que:

- són elaborades, consensuades i conegudes per tothom.
- són clares i fàcils de llegir, entendre i de dur a terme.
- ajuden a definir el clima que volem per l'escola.
- estableixen relacions i intenten cohesionar les actuacions dels diferents sectors i recursos.
- són reforçades al llarg del dia escolar.
- són regularment avaluades i discutides.

Aquestes polítiques inclouen tres grans línies de treball:

- **Tractament i resolució dels conflictes** que es donen en el centre entre les diferents persones i sectors: entendre el conflicte com una possibilitat de millora i afrontar-lo sense prejudicis i d'una manera clara i transparent, des d'un enfocament no culpabilitzador. Disposar de mecanismes per tal que la resolució sigui àgil i eviti l'enquistament del conflicte com un Servei de mediació escolar, existència de Protocols d'actuació, un Codi disciplinari clar, consensuat i consistent (que s'apliqui sempre i a tothom), etc..
- **Inclusió en el currículum** de programes i activitats adreçades a que els alumnes aprenguin a manejar les seves relacions de forma constructiva (educació emocional, competència social, resolució de problemes, educació intercultural, programes de mediació, etc.) que els permetin aprendre a viure i a conviure.
- **L'aprenentatge cooperatiu** com una condició indispensable per a aprendre a conviure i realitzar activitats de grup, acceptar les normes que s'estableixin i articular els propis objectius i interessos amb els dels altres membres.

Aquest treball confluirà necessàriament en el reforçament dels **aspectes resilients** dels alumnes, però també del professorat. Així, serà més fàcil per a totes les persones interactuar positivament en un món cada vegada més complex, on la convivència pacífica és ja un dels reptes més importants que cal afrontar. Aquests reptes són presents tant des del punt de vista de les relacions entre els països a través de les decisions dels grans governants i organismes internacionals, com en la nostra més ínfima quotidianitat.

4.2 Sensibilització de l'alumnat

En aquest apartat es comença a sensibilitzar l'alumnat, nens i nenes, per tal que vagin sent conscients que és més interessant, intel·ligent i agradable establir bones relacions amb els companys que estar enfadat i barallar-se. I a més, que aconseguir això està en la nostra mà, és a dir, que depèn de nosaltres.

Es tracta que arribin a veure que hi ha conductes que poden fer mal als altres. Ens hi ajudaran totes les activitats adreçades a construir una autoimatge positiva d'un mateix i que contribueixin al desenvolupament d'una autoestima positiva. També les activitats que vagin encaminades a reconèixer i controlar les pròpies emocions i a reconèixer les emocions dels altres i a adonar-se de com les unes influeixen sobre les altres. L'empatia és el tercer bloc important que cal treballar, per tal d'afavorir el desenvolupament de la conducta positiva dels nens i nenes. Aquí tenen cabuda els programes d'educació emocional, els programes de competència social per desenvolupar els pensaments o habilitats cognitives necessàries per poder solucionar problemes interpersonals i d'altres programes d'educació intercultural, de valors, etc.

Però amb aquests tipus d'activitats no n'hi ha prou; hem d'anar més enllà. Hem d'aconseguir que s'arribi a parlar de les coses que passen a l'escola entre els alumnes d'una manera senzilla, però clara i transparent i només ho podem fer des d'un punt de vista positiu, sense culpabilitzar ningú.

Pensem que és molt important que els nens i nenes comprenguin el més àmpliament possible a què ens referim quan parlem dels drets i deures. És per això que hem seleccionat i esglaonat una seqüència mínima d'activitats que han estat dutes a terme amb alumnes de cicle mitjà i superior amb una resposta molt satisfactòria, tant per part dels mestres com dels alumnes.

4.2.1 Narratives de vida

Objectiu: *Elicitar experiències pròpies i parlar de les emocions vinculades.*

Per escrit, en un full, els alumnes han d'explicar una experiència agradable i/o desagradable que els hagi passat a ells o a algun conegut si no volen parlar d'ells. Es llegeixen i es comenten col·lectivament. El mestre guardarà els fulls i els pot llegir amb més detall posteriorment ja que poden aparèixer elements relatius al tema del maltractament.

4.2.2 Coses que em fan feliç

Objectiu: *Distingir entre el dany físic i el psicològic. Adonar-se que compartim els significats emocionals bàsics.*

Es parla col·lectivament de la *felicitat*: què pensem que és, quines coses ens fan feliç... Després es parla de les *coses que ens fan mal* per arribar a distingir entre el mal físic (mal que es veu) i el psicològic (mal que no es veu). Quan aquest concepte ha quedat clar, es presenta un full apaïsat amb dues columnes (*coses que em fan feliç dels meus companys* i *coses dels meus companys que em fan mal*) on han d'escriure algunes coses de cada.

Es recullen, es comenten sense dir el nom i fàcilment podrem concloure que ens agraden i desagraden coses semblants (tenir amics, jugar junts... / que ens peguin, que no ens deixin jugar, que ens insultin...). Aquests fulls ens ajudaran a la sessió final a redactar unes normes que seran el codi ètic de classe.

4.2.3 Com aprenc les coses

Objectiu: *Prendre consciència de l'aprenentatge com a procés, adonar-se que aprenem en interacció amb els altres i que podem millorar la nostra manera de ser i de relacionar-nos amb els altres.*

Es parla col·lectivament de si tenen algun germà, cosí o veí que tingui 1 o 2 anys i de si s'han fixat com aprenen a caminar o a parlar. Anem conduint la conversa fins que surtin coses com: (1) s'hi fixa, ho vol fer, posa interès, escolta, observa els altres... (2) l'ajuden, li ensenyen, ho fan davant seu...

Lavors es reparteix un full i es dona la consigna: "*Poseu-lo apaïsat, feu una ratlla que parteixi el full en dues meitats i a l'esquerra dibuixeu un nen (una nena, una persona) com ho fèieu quan*

teníeu 4 anys i a la dreta dibuixeu un altre nen (una nena, una persona) com ho feu ara". Es deixa una estona i torneu a demanar: "Ara gireu el full i escriviu breument com penseu que heu après a dibuixar".

Després recollíu els fulls i llegiu que han escrit. Noteu que hi ha nens que només fan referència a ells (mirant la TV, perquè he practicat molt...) i d'altres que reconeixen la intervenció, l'estímul i l'ajuda dels altres (m'han ensenyat, he vist com ho feien els altres...). Aproveiteu per fer notar la importància de les relacions interpersonals per aprendre a dibuixar, a parlar, a caminar, però també per aprendre a relacionar-se amb els altres. *Un nen que la seva família sempre es discuteix, s'insulta i s'escriu, com penseu que tractarà als amics? i Un nen que la seva família sempre s'expliquen les coses i es tracten amb amabilitat i respecte? Només aprenem de la família?*

4.2.4 Vídeo "Bully Dance"

Objectiu: *Presentar el tema del maltractament i permetre als infants que l'explorin per ells mateixos.*

Posem aquest vídeo com exemple d'una possible activitat de sensibilització que fomenta la discussió, la participació dels alumnes i la presa de consciència de com es poden complicar les coses, sense voler-ho (escalada del conflicte). L'hem adquirit a través de l'Officinal du Film du Canadà, i la mateixa oficina disposa d'altres films sobre el tema. És interessant disposar d'aquests materials ja sigui triats dels que hi ha al mercat, com fets pel professorat i els alumnes (com és el cas del realitzat per l'IES Pradolongo de Madrid, *Un día más*, editat pel Defensor del Menor de la comunitat de Madrid, en aquest cas adreçat a secundària).

Hem seleccionat el vídeo *Bully Dance* perquè és molt atractiu tant per les imatges de dibuixos com per la música, no té diàlegs i és de fàcil comprensió per a tots els alumnes, inclosos els estrangers acabats d'arribar, i perquè té una durada curta (uns 10 min) que permet que tots els alumnes mantinguin l'atenció durant el visionat i participin en els comentaris posteriors (els comentaris que ha elicitat en els alumnes el visionat d'aquesta cinta es recullen en l'annex 2: Resultats de les experiències dutes a terme).

Tot i que es centra en una agressió física, també fa referències a l'agressió relacional (rumors i exclusió).

La proposta és passar-lo a l'inici de la sessió i únicament donar la consigna: *“Ara veurem un vídeo que dura uns 10 minuts, que està fet al Canadà i que explica coses que passen a l'escola.”*

Després del visionat es pregunta: *“Què heu entès?”* i cadascú ho escriu en un full. *“Ara poseu-li un títol i una nota del 0 al 10 de com us ha agradat”*. Recollim els fulls i després el comentem col·lectivament per elicitar els elements més importants.

Després de la posta en comú es torna a passar i anem parant fent preguntes i comentant els moments crucials: *“Com se sent el personatge? Què podia haver fet? Com t'has sentit quan passa això? Perquè creus que ho fa? Creus que s'acaba bé o malament...”*

El film permet parlar obertament i des d'un enfocament resilient, del tema del maltractament, centrant-nos en les conductes que l'integren, des de les físiques a les relacionals, els personatges que intervenen i les seves possibles motivacions, el rol dels companys, etc. Si ho fem en dues sessions podem fer simulacions de role-play en petit grup.

4.2.5 Els meus drets i deures

Objectiu: *Comprendre que tota persona té drets i deures i que l'existència de drets comporta l'existència de deures. Constatar que el maltractament físic, verbal o psíquic suposa una vulneració dels drets fonamentals de la persona.*

Es passa la guia dels alumnes, i es comenta a classe, completant el que s'ha parlat a la sessió anterior.

Un camí per ajudar els nois i noies **agressius** a canviar la seva conducta, és deixar clar que aquest comportament no serà tolerat pel professorat ni pels companys de classe. Quan els mestres i la majoria d'alumnes fan un front unit contra el maltractament, els agressors tenen més difícil comportar-se agressivament ja que és una conducta no desitjada i impopular.

Un camí per ajudar els nois i noies **victimitzats** és que sàpiguen que estan patint una situació injusta i que el professorat i la majoria dels seus companys també ho veuen així i tenen el seu recolzament.

4.2.6 Fem un “codi ètic” de classe

Objectiu: *Buscar el compromís dels alumnes de la classe i el seu posicionament de rebuig envers les conductes de maltractament. Concretar-lo per escrit en un Codi ètic de la classe.*

Partim dels fulls que hem fet en sessions anteriors (Coses que em fan feliç dels meus companys i coses que em fan mal) i se'ls proposa l'activitat d'elaborar un codi ètic per tal que tothom sàpiga clarament quines són les coses que els alumnes d'aquella classe no els agraden i no permetran que passin. Es tracta d'evitar que es produeixin conductes de maltractament.

Per petit grups omplen una graella com la que es proposa a continuació. Posteriorment fem una posta en comú, unifiquem les respostes i fem el redactat final.

Aquest codi ètic es pot tenir en forma de pòster a la classe i també es pot repartir a l'agenda de cada alumne. No es tracta de fer un llistat exhaustiu sinó de recollir les diferents formes de maltractament (pegar, trencar objectes personals, anomenar amb malnoms, insultar, fer córrer rumors, excloure del grup, no deixar participar en una activitat...).

Està bé fer un afegitó que inclogui què han de fer o a qui es pot recórrer si algú incompleix el codi ètic. S'anirà llegint i recordant sovint i sempre que convingui. Un exemple:

Els nens i nenes d'aquesta classe

<i>no ens agrada</i>	<i>ens agrada</i>
<i>tractar malament ningú</i>	<i>tractar els altres amb amabilitat</i>
<i>aïllar ningú</i>	<i>que tothom sigui benvingut</i>
<i>que no deixar jugar algú amb el grup</i>	<i>jugar tots junts</i>
<i>que es facin bromes pesades</i>	<i>fer bromes que riguem TOTS</i>
<i>que s'escampin rumors sobre ningú</i>	<i>poder parlar obertament de les coses</i>
<i>anomenar els altres amb malnoms</i>	<i>que ens anomenin pel nom</i>
<i>que tothom pensi igual i faci el mateix</i>	<i>ser únics i diferents</i>
<i>...</i>	<i>...</i>

Els nens i nenes d'aquesta classe tractem els altres de la manera que ens agradaria ser tractats i si veiem que algú és maltractat ho diem als mestres. Denunciar el maltractament no és “xivar-se”.

4.3 Estratègies per controlar les situacions de maltractament

Deixant de banda l'existència d'una política global antiviolença a l'escola, hi ha una sèrie d'aspectes que s'han de tenir en compte, entre els quals cal destacar:

4.3.1 El professorat ha d'estar alerta a les interaccions entre els alumnes

Cal prestar atenció a les interaccions entre els alumnes de la mateixa manera i en la mateixa intensitat que es fa èmfasi en els aprenentatges d'assignatures com la llengua, les matemàtiques, les naturals o la música, etc.

Els alumnes tímids, que manifesten por o aïllament respecte del grup, que acostumen a estar sols, o que en el seu repertori conductual predominen les conductes agressives poden necessitar la nostra ajuda. Hem de conèixer els signes d'alerta.

4.3.2 Identificar les víctimes o potencials víctimes

A partir dels signes d'alerta que ja coneixem podem utilitzar els qüestionaris i les proves sociomètriques per identificar les possibles víctimes. Complementarem la informació amb les entrevistes amb la família i els comentaris amb d'altres professors i professores.

Un punt a tenir en compte és el fet d'avaluar les pròpies creences i atribucions que a vegades ens poden portar a prendre un judici erroni (*ho diu tothom, tothom no pot estar equivocat, ell s'ho busca, no se sap defensar...*), que a vegades pot ser utilitzat com excusa per a no intervenir. Cal recordar que ningú no es mereix un maltractament i encara menys un infant.

4.3.3 Identificar els agressors o potencials agressors

Seguirem el mateix procediment per identificar els possibles agressors i agressores. Hem de tenir en compte els diferents tipus d'agressió (física, verbal i relacional) i que les nenes no agredeixen menys que els nens, sinó que utilitzen formes diferents. També hem de valorar els diferents tipus d'agressor (instrumental o reactiu) a l'hora de plantejar la intervenció.

De tota manera, sigui quin sigui el cas és bo enfocar la conducta i no l'autor, deixant clar que no es rebutja l'infant sinó aquella seva actuació concreta.

Un altre principi fonamental per trencar el cercle de la violència és no agredir l'agressor, tot i que se li han de deixar clares les conseqüències que té la seva conducta, tant les que pot tenir per a ell, com les que ja ha tingut per a la víctima, però sempre des d'una perspectiva resilient, no culpabilitzadora. L'agressor també necessita ajuda.

Per afrontar situacions específiques de maltractament s'utilitza el *Mètode de Responsabilitat compartida* d'Anatol Pikas (SCm) que es descriu en l'apartat següent i que ha de ser aplicat per personal amb formació terapèutica i entrenat en el mètode.

4.3.4 Si ets testimoni d'un acte de maltractament, actua immediatament

No tractis de parlar amb ningú implicat, no demanis suggeriments sobre com resoldre el problema. Atura't.

Si el bullying és físic, digues: "... (nom de l'estudiant) *para de* (picar, empènyer..) *immediatament*" amb veu ferma i autoritària. Ordena a l'agressor que se separi de la víctima. Si la conducta ha atret audiència, demana als observadors que tornin als seus seients, a les classes, o a on sigui. Quan treus l'audiència, treus d'escena una gran part del poder de l'agressor. Si s'està produint una baralla busca ajut; intervenir sol és perillós, evita posar-te entre els combatents. Intenta sempre la intervenció verbal primer. Utilitzar un distractor (un soroll fort, obrir i apagar els llums...) pot ser suficient per tallar la intensitat de l'agressió. Separa els combatents i, tan aviat com puguis, talla el contacte visual entre ells.

Si el bullying és verbal, digues: "... (nom de l'alumne) *para de* (fer bromes, dir malnoms, fer comentaris racistes o intolerants.) *immediatament*. *Aquí no utilitzem aquestes paraules*". Fes referència al codi ètic de classe.

Si el bullying és relacional, digues: "... (nom de l'estudiant) *para de* (intimidar, ignorar, excloure...) *immediatament*. *A la nostra classe tothom és benvingut i acceptat*". Fes referència també al codi ètic de classe.

Una vegada has intervingut i has tallat la conducta de maltractament, cal recollir els incidents en un full de registre o fer un informe tal i com el tingui previst el centre, cosa que facilitarà el tractament i seguiment del cas.

Assegura't que es farà alguna cosa. La pitjor experiència tant per a l'agressor com per a la víctima i per als espectadors, seria que no passés absolutament res.

4.3.5 Si te n'assabentes per tercers, actua immediatament

Distingeix entre allò que veus i allò que et diuen els altres, fins i tot si tots coincideixen. Considera la informació que t'arriba curiosament: és correcta o exagerada? No facis una investigació sobre la culpabilitat de l'un o de l'altre; pregunta individualment sobre les percepcions de cadascú.

Escolta tots els informants, distingeix entre els testimonis oculars i els qui proporcionen una informació secundària, que pot fonamentar-se en falsos rumors.

Cal anar molt i molt alerta amb els propis prejudicis i amb l'etiquetatge de determinats alumnes. Verifica tot el que puguis. Estigues especialment alerta quan les acusacions siguin unànimes, poden haver estat fruit del fenomen del *contagi social*. Recorda que hi ha un tipus d'agressor relacional que és manipulador i pot aixecar falses acusacions.

Escolta sense objeccions i finalment pregunta: Què podem fer sobre això? Què hi pots fer tu?

Com en el cas anterior cal recollir els incidents en un full de registre o fer un informe tal i com el tingui previst el centre (s'adjunta un model en l'annex 7: Qüestionaris elaborats).

4.3.6 Prepara els teus alumnes per afrontar situacions de maltractament

Parlar-ne a l'aula sempre és bo, ajuda a desmitificar el fet i fer que sigui menys "tabú".

Si sospites que algun alumne de la teva classe pot ser victimitzat per altres parla'n però en tercera persona.

Fes **role-play** de situacions de maltractament i assaja tècniques d'afrontament senzilles que després ells poden utilitzar, però pensa que només el fet de la dramatització ja té un doble benefici, (1) en el cas de l'agressor posa en evidència la intencionalitat de les seves accions i el deixa al descobert, rebaixant les possibilitats que actuï i (2) per a la víctima, fa que no se senti sola i l'ajuda a desculpabilitzar-se, a més d'aprendre estratègies d'afrontament.

Proposa dues persones: un agressor i una víctima (cal que alternin els papers) i dona'ls el text o deixa que improvisin. També pots agafar els exemples de les situacions quotidianes que tu hagi presenciat i proposar-los que busquin les respostes adients. Al final, es comenten les respostes més enginyoses i es valora si són adequades, si les farien servir, què passaria si responguessin així en lloc de tornar-s'hi o barallar-se, etc.

En el role-play es poden desenvolupar certes estratègies i entrenar respostes a possibles sortides cas que els alumnes es trobin en situacions similars, com per exemple:

- Tornar insults per compliments. És a dir, ignorar les paraules de l'agressor i fer veure que ha dit una cosa bonica:

(1) *"Tens cara de pizza" → "Gràcies, a mi m'agrada molt la pizza!"*

(2) Amb to de burla *"Vas a la classe dels tontos" → "Això és meravellós, al món hi ha d'haver de tot"*

- Fer preguntes: L'agressor no pensa allò que fa sinó que actua d'intuïció. Les preguntes fan que la gent pensi:

(1) *"Ets lleig" → "Aquesta és la teva opinió, però això per què m'ho dius?" → "Perquè no m'agrades" → "I doncs, per què parles amb mi si no t'agrada? per què no m'ignores?"*

(2) *"A ningú no li agrada anar amb tu" → "Què vols dir amb això?, això és dolent? estàs intentant ser el meu amic?"*

- Manifestar acord. Si mostrem desacord hi haurà discussió. Mostrar acord amb el que diu un, el deixa sense arguments:

(1) *"Ets imbècil" → "Vols dir que he estat pensant tots aquests anys pensant que era llest i en realitat sóc imbècil? Gràcies per obrir-me els ulls"*

(2) *"Ets un mentider, això que dius no és veritat, sempre dius mentides" → "Jo diria que és veritat, però potser estic equivocat"*

- Expressar els propis sentiments:

(1) *"Tens el nas gros" → "Em molesta que diguis això"*

(2) Amb to de burla *"El mestre m'ha dit que penjarà el meu dibuix i el teu no" → "Mira, estic gelosa, a vegades penso que et prefereixen a tu i això em fa sentir malament"*

- Ajudar els altres a expressar els seus sentiments. Quan algú està enfadat és bo que expressi com se sent. Si un mateix no se n'adona el podem ajudar:

- (1) Després de perdre un partit *“Ets un idiota” → “No m’estranya que estiguis enfadat, heu jugat molt bé però al final el meu equip ha guanyat”*
- (2) *“Ets un fill de ____” → “M’estàs desacreditant a mi o a la meva mare? Si tens alguna cosa contra mi, per què hi barreges la meva família?”*

5 Protocols d'actuació en situacions de maltractament

5.1 Mètode *Pikas*

Anatol Pikas és l'investigador que ha desenvolupat un mètode d'intervenció directa amb els alumnes implicats en situacions de maltractament anomenat Mètode de Responsabilitat Compartida (Shared Concern Method, SCm). Es tracta d'una mediació terapèutica que difereix en alguns aspectes importants de la mediació tradicional.

És un mètode indicat en casos de bullying grupal (un grup de nois/es ha agredit a un o dos individus, durant un període de temps i de manera sistemàtica). Per això, i abans de començar la intervenció, cal plantejar-se dues preguntes clau:

- a) Estan les parts igualment aparellades (és a dir, el conflicte és simètric o asimètric ?)
- b) Passa com a resultat d'una diferència entre dos individus o és el resultat d'una dinàmica de grup ?

Si es tracta d'un conflicte asimètric on s'ha instaurat una dinàmica de grup d'abús en contra d'un individu, és indicat aplicar el SCm.

L'*objectiu* del mètode és reindividualitzar els membres del grup. Es tracta de trencar el grup intimidador mitjançant entrevistes individuals amb els seus membres, elicitant una preocupació compartida sobre la intimidació, i preparant una solució compartida des d'una perspectiva no culpabilitzadora, és a dir, sense "demonitzar" els agressors. S'encara sempre el problema de forma objectiva, prenent com a referència els fets esdevinguts.

Edat: adequat dels nou als setze anys. Cal ajustar el mètode a l'edat dels alumnes, segons siguin adolescents o preadolescents.

En el cas dels preadolescents, el més adequat són discussions a classe on els nens puguin parlar dels seus problemes amb el seu tutor. El descobriment, la prevenció i el tractament del *bullying* s'unifiquen en el mateix procés. El prerequisit és que existeixi una atmosfera de confiança que permeti parlar dels problemes de cada dia en un ambient relaxat. Altres terapeutes han aplicat el SCm en aquestes edats amb bons resultats, que nosaltres podem confirmar amb una experiència molt positiva a 6è de primària.

5.1.1 Fases del mètode

Les entrevistes són dutes a terme per una persona amb formació psicoterapèutica i fora de l'escenari habitual dels nois/es. Normalment s'utilitza un despatx i el terapeuta s'asseu de cara a l'entrevistat, sense cap taula ni obstacle al mig, per tal d'establir un bon rapport gestual i mantenir contacte ocular abans que comenci la interacció. El terapeuta es mostrarà interessat però sense establir cap mena d'aliança. Es convida als protagonistes a tenir una entrevista amb el terapeuta, amablement però sense donar opció a escollir. Es tracta d'aconseguir compromisos petits però molt concrets per tal de millorar la situació de la víctima. Es consideren pautes diferents segons l'entrevistat sigui agressor, agressor-víctima, espectador o víctima.

Es tracta d'entrevistes molt breus, no més de 15 minuts, i molt estructurades. Pika insisteix que cal plantejar uns objectius que cal assolir de forma seqüencial, és a dir, hem de verificar d'haver assolit el primer objectiu abans de passar al següent.

Fase 1. Entrevistes individuals amb els presumptes agressors. La raó de començar les entrevistes amb els agressors és doble, ja que es tracta de: (1) protegir la víctima contra els presumptes agressors (en el sentit que no es pugui dir que "ha anat explicant històries") i (2) establir un vincle de comunicació entre el terapeuta i cadascun dels agressors que l'alliberi de la influència del grup. Se segueixen línies diferents segons es tracti d'un agressor "proactiu" o "reactiu".

Exemple d'entrevista

- *M'agradaria parlar amb tu perquè he sentit que ... (la víctima) té problemes. Tu què en saps?*

Es permet que el nen expressi opinions, sentiments, excuses, sobre l'assumpte. Probablement ho negarà, dirà que no és culpa seva o acusarà una altra persona, fins i tot a la mateixa víctima. Però l'entrevistador no modifica l'actitud decidida i emocionalment controlada durant tota l'entrevista. Es tracta de construir confiança; l'apropament del terapeuta ha de ser diferent del que l'alumne ha trobat anteriorment.

- *Què en penses de la situació de ... (la víctima)?*

En aquest moment no es busca la resposta empàtica de l'agressor envers la víctima, només l'aproximació cognitiva. Així, no farem preguntes del tipus *T'agradaria que t'ho fessin a tu?* que poden estar massa allunyades de les possibilitats reals. Cal evitar elicitat els sentiments de culpa de l'agressor com a força conductora. Es tracta de transformar el maltractament en una preocupació compartida.

Quan s'arriba al punt d'inflexió en el que l'agressor reconeix que la situació és dolenta per a la víctima es continua l'entrevista.

- *D'acord, ja n'hem parlat prou d'això.*

No es tracta d'estar parlant sobre la misèria dels fets, en quant l'agressor admet problemes fem la pregunta constructiva.

- *Què podem fer per resoldre-ho?, que suggereixes o què podries fer tu per ajudar a ... (la víctima)?*

El terapeuta estimula solucions constructives, però evita fer suggeriments concrets que han de sortir del propi subjecte. El terapeuta reforça amb entusiasme els petits suggeriments de l'agressor que es puguin reconduir cap a una solució constructiva.

Cal esperar que proposi tenir una actitud diferent o una conducta concreta envers la víctima. No acceptarem solucions que obliguin a tercers, sinó que ha de plantejar una actuació que el responsabilitzi.

- *Això està bé, ens tornarem a veure d'aquí a una setmana i m'explicaràs com t'ha anat.*

Prenem nota del seu compromís i ens acomiadem cordialment però sense suport emocional directe, amb una actitud no culpabilitzadora però tampoc amiguista.

Si no apareixen suggeriments el terapeuta pot insinuar-ne algun que no sigui difícil d'acceptar per part de l'agressor. Si no s'aconsegueix es dona per finalitzada l'entrevista i es queda per un altre dia que es reprèn en aquest punt.

Hi ha casos en que no s'aconsegueix elicitar aquesta preocupació, llavors el mètode no és aplicable i cal recórrer al Reglament de Règim Intern i al codi disciplinari del centre, si és el cas.

Se segueixen aquestes pautes, amb algunes variacions, les entrevistes amb cadascun dels agressors.

Fase 2. Entrevista individual amb la presumpta víctima. El terapeuta es reuneix amb la víctima immediatament després d'haver parlat amb tots els agressors, mostrant signes d'empatia i simpatia. Se segueixen línies diferents segons es tracti d'una víctima "clàssica" o "provocativa". S'informa que en la reunió amb els presumptes agressors aquests van mostrar una actitud positiva i se li pregunta a la víctima què troba de constructiu en ells. Se li demana què pot fer ella per canviar la situació. Es van dibuixant els contorns d'un acord.

Fase 3. Reunions individuals amb els agressors i reunió conjunta. Similars a les primeres però molt més breus, per verificar si mantenen les seves promeses i quins progressos s'han fet. Una vegada s'evidencia que es fan bons progressos, s'organitza una *reunió amb el grup d'agressors*. En aquesta reunió és possible que (1) es felicitï els membres pel progrés que s'ha fet i (2) es "caigui en" (o d'alguna manera s'elicitï) el suggeriment dels membres del grup per a que la víctima sigui convidada a unir-se en una reunió final per demostrar que el problema de la intimidació realment s'ha resolt.

Hem de tenir la seguretat que els membres individuals actuaran positivament envers la víctima en aquesta reunió.

Fase 4. Reunió conjunta: víctima, agressors i terapeuta. L'objectiu és assolir un acord de convivència acceptable per a tots, també per al terapeuta. Si tot va bé, la reunió servirà per demostrar públicament que el maltractament ha acabat bé i de veritat. L'acord ha de ser signat. Un cop signat, el terapeuta planteja la pregunta: *Què farem si algú no respecta l'acord ?*. Sovint el propi grup suggereix la solució que sol ser un càstig. El terapeuta anima que cadascú controlï els errors dels altres i també cal fer-los veure que si el maltractament continués caldria prendre altres mesures que tothom vol evitar.

Pikas aconsella que aquesta reunió es faci sempre que sigui possible i especialment en el cas de les víctimes provocatives.

Fase 5. Seguiment dels resultats. Pot ser interessant suggerir un pla per revisar aquestes conductes, però és necessari acabar valorant la importància de la tolerància, d'acceptar els errors dels altres i de la necessitat de viure junts, sense l'obligatorietat de ser amics.

Cal recordar que la persona que ha de dur a terme aquest procés ha de tenir una formació terapèutica i ha d'estar entrenada en la tècnica. Ha de tenir certa autoritat sobre el grup i estar coordinada amb el professorat.

5.1.2 Fonaments del mètode

Ken Rigby descriu d'una manera molt clara i sintètica els fonaments i les característiques més significatives del mètode:

1. Se suposa que els agressors típicament (no sempre) són insensibles al dolor, o a la magnitud del mal que estan fent a la víctima. Aquesta insensibilitat és deguda a la seva implicació en el grup el qual legitima les seves activitats abusives i dilueix els sentiments de responsabilitat personal.
2. Allò que semblen guanyar principalment els agressors a través de les conductes de maltractament és sentir-se part del grup "divertint-se", encara que, com a individus, els agressors normalment no se senten confortables amb el què s'està fent.
3. Una actitud hostil de retret per part d'una figura d'autoritat, és probable que incrementi el desig de continuar el maltractament i uneixi encara més el grup agressor. Per tant, és probable que treballant inicialment amb individus i compartint amb ells una preocupació sobre la víctima, se'n tregui una resposta més positiva.
4. Tot i que el mètode implica una aproximació no-culpabilitzadora, no busca excusar o perdonar el maltractament de cap manera. De fet, és força directe i confrontador. Convida fortament i espera una resposta responsable.
5. El fet d'establir un compromís amb el terapeuta generalment té com a conseqüència que els membres del grup agressor no parlin entre ells sobre el què ha passat. La influència del grup queda debilitada.
6. És essencial un seguiment acurat per assegurar-se que les promeses es compleixen.
7. S'ha d'evitar entrevistar primer la víctima, ja que els agressors podrien sospitar que la víctima ha informat sobre ells, i podria patir represàlies.
8. Les víctimes no són sempre "innocents", i és important entendre què poden estar fent per provocar el maltractament. Pot caldre treballar directament el canvi de conducta provocativa de la víctima.
9. Encara que l'objectiu és reindividualitzar els agressors, la idea no és "dissoldre" grups (els estudiants tenen dret a gaudir pertanyent a un grup) però en el futur han de canviar les seves actituds i conductes envers la víctima i altres víctimes potencials.

10. És important entrevistar tot el grup d'agressors junts després del progrés fet per millorar la situació, felicitar-los per haver estat capaços de fer-ho i treballar respecte qualsevol problema residual amb la víctima present.
11. Un benefici important d'aquest acostament és que pot portar a un canvi real d'actitud per part dels agressors, estalviant així la necessitat d'una vigilància constant.
12. La utilització del càstig sovint és ineficaç. Pot alimentar el ressentiment, augmentar la solidaritat del grup agressor, posar en perill posterior a la víctima, i encoratjar els agressors a practicar conductes de maltractament més sofisticades i difícils de detectar.
13. Cal planificar acuradament com s'utilitzarà el mètode amb els estudiants. De tota manera, cal que no consumeixi gaire temps. Les entrevistes són curtes i les reunions només es fan quan cal.
14. Hi ha recerques que evidencien que el mètode és efectiu en almenys dos de cada tres casos (veure Smith i Sharp, 1994). Ha estat utilitzat amb resultats excel·lents en escoles angleses, europees i australianes.
15. De tota manera, en casos greus de maltractament o quan els individus no responen a la "preocupació compartida", cal recórrer a altres actuacions, incloent entrevistes amb els pares i aplicació del codi disciplinari i fins i tot l'expulsió del centre.